

Raport științific

privind implementarea proiectului în perioada

10 octombrie 2018 – 30 noiembrie 2020

Literatura și cultura idiș în contextul multicultural bucovinean.

Cristalizarea și dinamica unei identități culturale

PN-III-P1-1.1-TE2016-0968

ETAPA 1 (octombrie – decembrie 2018): Discutarea unor chestiuni organizatorice cu membrii echipei / Documentare / Evaluarea metodologiei proiectului

Conform propunerii de proiect aprobate și planului de realizare, în perioada octombrie – decembrie 2018 s-au desfășurat activitățile științifice prevăzute pentru a fi finalizate în cadrul acestei etape, după cum urmează:

Activitatea 1. Parcurgerea bibliografiei generale (I) și planificarea diseminării rezultatelor cercetării

În prima fază a proiectului, directorul de proiect a organizat o întâlnire de lucru (5 noiembrie 2018) cu toți membrii echipei, în cadrul căreia s-au discutat și stabilit sarcinile de lucru. Au fost abordate următoarele aspecte: parcurgerea bibliografiei generale, abordările metodologice propuse, posibile dificultăți care ar putea fi întâmpinate în desfășurarea proiectului, planificarea diseminării rezultatelor care vor fi obținute. De asemenea, în urma consultării cu toți membrii echipei au fost reevaluate segmentele tematice pe care fiecare membru al echipei de cercetare își propune să le cerceteze și să le analizeze în următoarele etape de lucru. S-au conturat următoarele direcții de cercetare: Statutul limbii idiș în context habsburgic și posthabsburgic; Nathan Birnbaum / Die Czernowitzer Sprachkonferenz (1908) – Prezentarea evenimentului în presa vremii (presa de limbă germană și idiș din Bucovina); Problematika limbii și culturii idiș oglindită în presa de limbă germană din Bucovina; Rolul unor organizații culturale în promovarea limbii și culturii idiș (Morgenrojt, Jüdischer Schulverein ș.a.); Transferuri și interferențe lingvistice în textele unor autori bucovineni / Reflectarea fenomenului de multiculturalitate și plurilingvism în textele unor autori bucovineni; Presa idiș. În această perioadă a fost parcursă de toți membrii echipei o parte a bibliografiei generale care se află în fondurile bibliotecilor și arhivelor din Iași, București, cu referire la tematica propusă (cultura idiș în Europa de Est și Centrală, poziționarea comunităților evreiești din spațiul românesc și austriac față de oferta culturală de expresie idiș în contrapondere cu alte oferte culturale).

Francisca Solomon

În perioada 11-17 noiembrie 2018, Francisca Solomon a efectuat un stagiul de documentare și de cercetare la Biblioteca Academiei Române, în cadrul căruia a identificat și consultat în fondul bibliotecii o serie de materiale, cu precădere periodice în limba idiș, analiză lor stând la baza unui studiu mai amplu. În acest context a fost consultat de asemenea periodicul „Der jüdische Weg” (1932-1933), un periodic publicat în limba idiș, acesta constituind un important organ al asociației ortodoxe evreiești Agudas Yisroel din Bucovina, de orientare profund tradiționalistă și care prin programul și activitățile sale se poziționa critic și dezaprobativ atât față de oferta ideologică sionistă, cât și față de oferta social-democrată. De asemenea, a fost analizat periodicul „Das jüdische Blatt” (1928), autointitulat „Organ al ortodoxiei evreiești din România Mare”, care completează acest cadru de cercetare cu noi

informații relevante, documentate extrem de fragmentar în studiile pe teme bucovinene deja apărute.

De asemenea, Francisca Solomon a parcurs edițiile periodicului „Tshernovitser bleter” apărute între anii 1929-1933, urmând ca edițiile apărute între anii 1934-1937 să fie consultate în cadrul unui alt stagiu de documentare.

În urma analizării bibliografiei generale și a unor periodice idiș s-a constatat că pentru presa evreiască din Bucovina, preferința pentru limba germană este definitivă, acest fapt datorându-se gradului ridicat de asimilare și de aculturație a populației evreiești la cultura germană. Spre deosebire de presa evreiască redactată în limba germană și care a cunoscut o largă receptare din partea cititorilor bucovineni, se observă că proiectele de presă în limbile idiș și ebraică inițiate până în anul 1914 au avut parte de o durată scurtă de existență. Majoritatea acestor periodice au beneficiat de o susținere financiară redusă, fiind tipărite doar în câteva numere, procesul de receptare înregistrând astfel un eșec rapid. Presa redactată în limba idiș cunoaște o popularitate crescândă abia în perioada imediat următoare Primului Război Mondial, în anii 1920-30 putând fi deja documentate periodice care au beneficiat de o lungă durată de apariție. Acest fenomen poate fi asociat cu dinamica proceselor de migrație din cadrul comunităților evreiești învecinate, numeroși evrei galițieni și basarabeni refugiindu-se în Bucovina ca urmare a manifestărilor antisemite declanșate acolo pe fondul războiului. Această ipoteză este pe deplin plauzibilă; un fenomen similar care reflectă un evident transfer cultural are loc și în cazul peisajului jurnalistic vienez de limbă ebraică și idiș, atât inițiatorii, cât și receptorii acestor periodice fiind în general imigranți, provenind în marea lor majoritate din rândurile evreimii galițiene.

Presa s-a constituit astfel într-o importantă porta-voce a naționalităților din provinciile Monarhiei, creând o imagine caleidoscopică în care se reflectă constelația unei întregi societăți, studierea sistematică a genezei și evoluției acesteia deschizând noi orizonturi de înțelegere și noi piste de interpretare.

Ana-Maria Pălimariu

Politica de germanizare, căreia evreii îi sunt supuși încă de la anexarea Galiției și Bucovinei în monarhie, este percepută de foarte mulți evrei, mai ales din Bucovina, ca o ofertă culturală, pe care îndeosebi noile generații o preiau cu interes din ce în ce mai mare. Acest lucru se poate observa și după anul 1918, după dizolvarea monarhiei habsburgice, când numeroși evrei bucovineni continuă să cultive vechile valori „austriece”. Limba germană s-a dovedit a fi un vehicul deosebit de important în încercarea acestora de a-și păstra identitatea austriaco-bucovineană, în același timp de a o cultiva mai departe.

Având în vedere aceste aspecte exogene pe de o parte, precum și unii factorii endogeni pe de altă parte, cum ar fi trezirea conștiinței naționale și sioniste, precum și internaționalismul socialist, au fost consultate trei periodice în limba germană disponibile la Biblioteca Academiei din București. De precizat este faptul că o anumită parte a surselor primare de limbă germană se află la București, iar o altă parte, cu precădere cea de dinainte de 1918 se află la Viena sau la Cernăuți.

Ana-Maria Pălimariu a consultat periodicul „Die Volkswehr” disponibil în România doar la Biblioteca Academiei din București (cu excepția numărului 1062, din anul 1930, anul XXI de apariție, care mai este disponibil și la Biblioteca Mihai Eminescu din Iași), mai precis numerele datând din anii 1929-1935, care însă nu reprezintă toată perioada sa de apariție, periodicul fiind înființat în anul 1906, iar din 1922 funcționând ca organ de presă al Partidului „Național-Evreiesc”. Studiarea anilor de apariție din perioada 1929-1935 a revelat faptul că periodicul este reprezentativ cu precădere pentru urmărirea conturării unei laturi a identității evreiești bucovinene, care după dizolvarea monarhiei habsburgice, pe de o parte își păstrează limba germană, pe de altă parte luptă pentru recunoașterea egalității depline a drepturilor evreilor – drepturi care, pe fondul faptului că evreii nu dispuneau de o limbă colocvială comună, le fuseseră refuzate, mai precis recunoașterea ca „popor”. Probabil acesta este și

motivul pentru care periodicul se autointitulează „Die Volkswehr”/„Apărarea poporului”. Preocuparea recunoașterii identității evreiești reprezintă o prioritate atât pentru evreii de orientare „jüdisch-national”, cât și pentru evreii sioniști, prezenți în rândul redactorilor de până la începutul anilor 1920. După ce în anii 1920 mișcările antisemite încep să se radicalizeze, periodicul va continua să mai transmită în principal idealurile conștiinței naționale, reflectate prin persoana politicianului Benno Straucher, însoțind campaniile sale electorale până la finele carierei acestuia în anul 1935, când, după 50 de ani de carieră politică în Cernăuți, el le va recomanda electorilor să-l aleagă pe fiul său Eduard Straucher. Orientarea sionistă și emigraționistă, reprezentată de către Mayer Ebner, se va distanța de politica purtată de organul „Die Volkswehr”, cu care constituise de la început un front comun, deoarece aceasta din urmă va pleda pentru promovarea științei evreiești și ebraice, precum și la promovarea aspirațiilor poporului evreu în Bucovina. Mayer Ebner pe de altă parte și-a continuat expunerea convingerilor sioniste și migraționiste în periodicul „Ostjüdische Zeitung” – ziar care este disponibil integral în cadrul fondului de presă digitalizat, disponibil în mediul online al Bibliotecii Naționale Austriece (ÖNB) din Viena.

Ana-Maria Pălimariu a consultat de asemenea periodicul „Vorwärts”, disponibil la Biblioteca Academiei din București cu numerele provenind din anii 1918-1937 (doar numerele 141-282 cuprinse între lunile iulie-decembrie 1922, fiind disponibile la Biblioteca Mihai Eminescu din Iași), de orientare social-democrată, în care rivalitatea dintre Benno Straucher și Mayer Ebner, mai ales de la apariția exceselor antisemite de la începutul anilor 1920, este de asemenea vizibilă. Periodicul „Vorwärts” este reprezentativ pentru a putea reconstrui poziționarea comunităților evreiești bundiste din spațiul românesc și austriac față de oferta culturală de expresie idiș în contrapondere cu alte oferte culturale. Evoluția poziției sa de-a lungul celor patru decenii de apariție explică și numeroasele măsuri de cenzură, care i-au fost aplicate din partea guvernului român.

De asemenea, tot la Biblioteca Academiei Române din București, Ana-Maria Pălimariu a parcurs și ediția din februarie a periodicului „Jüdisches Familienblatt” (anul al doilea de apariție) din anul 1935, singurul, care lipsește la Biblioteca Mihai Eminescu din Iași.

Cristina Spinei

În această primă etapă, Cristina Spinei a purces, alături de directorul de proiect și de ceilalți membri, la o evaluare a informațiilor ce rezultau din bibliografia tematicii, făcându-se o departajare dintre cele fiabile și cele care solicită o foarte atentă considerare.

În urma revizuirii aparatului informațional, s-a aplecat asupra aspectelor ce privesc înțelegerea contextului istoric, politic, social și cultural, fără de care o expunere a evoluțiilor din peisajul idiș bucovinean nu ar fi posibilă.

Pentru a putea oferi o explicație verosimilă pentru performanțele științifice, literare și artistice ale lumii idiș, Cristina Spinei s-a ocupat așadar cu lectura de studii de specialitate, având în vedere cu precădere cele trei perioade relevante pentru tematica proiectului. Astfel s-a procedat la o aprofundare a ceea ce se înțelege prin peisaj specific al vieții idiș bucovinene, cu precădere a aspectelor referitoare la dimensiunea socială și culturală, pentru a putea preleva punctele de interes prim ale proiectului repartizate Cristinei Spinei, respectiv cele care implică rezultatele literare. Din lecturile parcurse s-a putut urmări inclusiv cum Bucovina a constituit un exemplu adesea citat de colaborare interetnică, astfel lansându-se celebra expresie *homo bucovinensis*, prototip al individului tolerant, ce vorbește cel puțin două limbi și care este caracterizat în general printr-un model de conviețuire interetnică pașnică. Conform opiniei lui Emmanuel Turczyński, un cunoscut istoric german expert în constelația bucovineană, aici a existat un adevărat „consens ideologic” bazat pe „larg diseminata identificare a bucovinenilor cu trăsăturile regiunii, cu un sistem legal bine stabilit, toleranță și progres socio-cultural, unde loialitatea către aceste valori nu însemna neloialitate față de propria comunitate etnică sau religioasă”. În acest sens această situație a fost prezentată adesea alegoric, prin imaginea unei mese de taroc (joc de cărți foarte popular în Bucovina acelor timpuri), unde puteau fi auzite

până la chiar patru limbi, în funcție de naționalitatea jucătorilor. Din aceleași publicații a putut conchide că, din punct de vedere al efervescentei culturale, Bucovina a fost considerată un exemplu demn de urmat de restul Europei, orașul Cernăuți fiind numit „ultima Alexandrie a Europei” (Zbigniew Herbert), datorită cosmopolitismului cultural ce exista acolo. Trecutul istoric și cultural al Bucovinei, modelul de toleranță etnică, religioasă și culturală oferit de această regiune istorică, ce a trecut și prin patimi naționaliste generatoare de revendicări teritoriale, constituie astfel o bază importantă de plecare în demersul cercetării spațiului idiș așa cum se dezvoltă el în textele literare, ce vor constitui baza cercetării în perioadele următoare ale proiectului.

Iulia Petrin

În această perioadă, Iulia Petrin a consultat bibliografia generală propusă drept bază de documentare și de cercetare. În această privință, Iulia Petrin s-a axat pe trei teme principale care au în vedere câmpul cultural bucovinean, rolul jucat de comunitățile evreiești în Bucovina istorică și nu în ultimul rând, importanța culturii idiș în Europa de Est și Centrală, cu precădere în spațiul bucovinean.

Într-o primă fază, au fost consultate o serie de publicații care fac referire la spațiul bucovinean din punct de vedere istoric și cultural: Cécile Cordon, *An der Zeiten Ränder: Czernowitz und die Bukowina; Geschichte, Literatur, Verfolgung, Exil* (Viena: Theodor Kramer 2002); Ariane Afsari, Martin Pollack (Hg.), *Mythos Czernowitz: eine Stadt im Spiegel ihrer Nationalitäten* (Potsdam: Deutsches Kulturforum östliches Europa 2008); Victoria Popovici, Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer (Hg.), *Gelebte Multikulturalität. Czernowitz und die Bukowina* (Frankfurt am Main: Peter Lang 2010); Helmut Braun (Hg.), *Czernowitz. Die Geschichte einer untergegangenen Metropole* (Berlin: Ch. Links Verlag 2005).

Ulterior, Iulia Petrin s-a concentrat asupra publicațiilor care se axează pe rolul jucat de comunitatea evreiască în spațiul austriac, dar mai ales cel bucovinean: Steven Beller, *Vienna and the Jews: 1867-1938; a cultural history* (Cambridge: Cambridge Univ. Press 1989); Hugo Gold (Hg.), *Geschichte der Juden in der Bukowina*, Bd. I. 1958 / Bd. II 1962 (Tel Aviv: Olamenu); Edith Silbermann (Verfasserin), Amy D. Collin (Hg.), *Czernowitz - Stadt der Dichter: Geschichte einer jüdischen Familie aus der Bukowina (1900 - 1948)* (Paderborn: Fink 2015); Markus Winkler, *Jüdische Identitäten im kommunikativen Raum. Presse, Sprache und Theater in Czernowitz bis 1923* (Bremen: Ed. Lumière 2007).

A treia temă face referire la limba și cultura idiș în Europa de Est și Centrală, cu accentul pe Bucovina istorică și pe prima conferință „mondială” pentru limba idiș din anul 1908, care a fost organizată la Cernăuți. În această privință au fost consultate următoarele publicații: Otto F. Best, *Mameloschen: Jiddisch - eine Sprache und ihre Literatur* (Frankfurt am Main: Insel Verlag 1973); Armin Eidherr, *Jiddische Kultur und Literatur aus Österreich* (Klagenfurt: Theodor Kramer 2003); Marion Aptroot, Roland Gruschka (Hg.), *Jiddisch: Geschichte und Kultur einer Weltsprache* (München: Beck 2010); Kalman Weiser, Joshua A. Fogel (Hg.), *Czernowitz at 100: the first Yiddish language conference in historical perspective* (Lanham: Lexington Books 2010); Eleonore Lappin-Eppel, „Die Czernowitzer Sprachkonferenz (1908) in der deutschsprachigen Presse“. În: Markus Winkler (Hg.), *Presselandschaft in der Bukowina und den Nachbarregionen* (München: IKGS Verlag 2011).

Nu în ultimul rând, au fost consultate următoarele resurse online: <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Language/Yiddish#suggestedreading> și <http://yleksikon.blogspot.com/>, în care se găsesc informații cu privire la evoluția limbii idiș de-a lungul timpului, respectiv marile personalități ale culturii idiș.

ETAPA 2 (ianuarie – decembrie 2019): Documentare / Analizarea și interpretarea surselor consultate

Conform propunerii de proiect aprobate și planului de realizare, în perioada ianuarie – decembrie 2019 s-au desfășurat activitățile științifice prevăzute pentru a fi finalizate în cadrul acestei etape, după cum urmează:

Activitatea 1. Parcurgerea bibliografiei generale (II)

În cea de-a doua etapă a proiectului membrii echipei s-au concentrat în mare parte pe continuarea muncii de documentare începută în faza anterioară, conform planului de realizare a proiectului, parcurgând bibliografia generală care se află în fondurile bibliotecilor și arhivelor din România, Austria și Israel cu privire la următoarele aspecte: cultura idiș în Europa de Est și Centrală, poziționarea comunităților evreiești din spațiul românesc și austriac față de oferta culturală de expresie idiș în contrapondere cu alte oferte culturale.

De asemenea, în cadrul unor întâlniri de lucru (organizate în ianuarie, aprilie, octombrie și decembrie 2019) au fost discutate următoarele aspecte: abordări metodologice propuse, posibile dificultăți întâmpinate în desfășurarea proiectului, diseminarea rezultatelor cercetării și planificarea diseminării rezultatelor ce vor fi obținute în următoarele etape de lucru.

În urma consultării cu toți membrii echipei au fost reevaluate segmentele tematice pe care fiecare membru al echipei de cercetare și-a propus să le cerceteze și să le analizeze în cadrul proiectului.

Activitatea 2 și 3: Documentarea și analizarea perioadei 1774-1918 / Documentarea și analizarea perioadei 1918-1945

Fiecare membru al echipei a cercetat anumite segmente ale proiectului cu referire la cristalizarea culturii și a literaturii idiș în Bucovina, în perioadele 1774-1918 și 1918-1945. Obiectivul principal l-a constituit studierea cristalizării unui bogat câmp cultural de expresie idiș, analizând din perspectivă literară și culturologică fenomenul popularității acestor proiecte culturale în contextul epocii. Astfel că, pentru studierea acestei perioade echipa a investigat următoarele aspecte, insistând asupra elementelor noi în cercetarea științifică cu referire la acest subiect: fenomenul popularității acestor proiecte culturale de expresie idiș în contextul epocii, în concurență cu alte oferte culturale (germane, românești ș.a.), importanța proceselor de migrație pe linia Basarabia-Bucovina în conturarea unui câmp cultural bucovinean de expresie idiș, a unor asociații și personalități în cultivarea unui câmp cultural de expresie idiș în Bucovina. De asemenea, cercetarea s-a axat pe studierea rolului unor organe de presă reprezentative și a activității unor scriitori de limbă idiș (Ițic Manger, Eliezer Steinberg, Jacob Sternberg și Moshe Altman).

Francisca Solomon

În acest sens, Francisca Solomon a preluat și aprofundat în decursul acestui an subiecte precum Contextul istoric în care s-a cristalizat în Bucovina un câmp lingvistic și cultural de expresie idiș; Statutul limbii idiș în context habsburgic și posthabsburgic; Presa idiș (presa umoristico-satirică); Nathan Birnbaum / Die Czernowitzer Sprachkonferenz (1908) – Prezentarea evenimentului în presa vremii (presa de limbă germană și idiș din Bucovina).

În perioada imediat următoare Primului Război Mondial, literatura și presa de expresie idiș cunosc o popularitate crescândă, între anii 1919-1938 putând fi deja documentate atât periodice care au beneficiat de o apariție de lungă durată, cât și o serie de proiecte literare receptate pe scară largă. Periodice precum „Frayhayt” (1919-1924), „Dos naye lebn” (1919-1926), „Arbayter tsaytung” (1921-1931), „Tshernovitser bleter” (1929-1937), „Oyfboy” (1935-1938) sunt doar câteva dintre proiectele publicistice care au luat naștere în Bucovina, îndeosebi la Cernăuți. Pe lângă periodicele idiș amintite, având cu precădere un profil independent ori cultural, precum „Tshernovitser bleter” editat de Schmucl Aba Soifer, sau cele care se disting printr-un susținut program politico-ideologic, ale căror articole sunt

redactate într-un stil serios și sobru, precum „Dos naye Leben”, organ al asociației Bund, editat de Joseph Kissman și Sarah Kaswan ori „Oyfboy”, portavocea mișcării Poale Zion din Bucovina, ziar editat de B. Engler spre sfârșitul anilor 1920, poate fi documentată apariția unor publicații satiricumoristice, dintre care amintim câteva titluri: „Der Grager”, îngrijit de Șimșon Ferșt, „Der Parech”, editor responsabil Jan Rosenstock, „Pljotkes”, redactorii responsabili fiind Șimșon Ferșt, apoi M. Fischler, „Czernowitzer Humentasch”, editor responsabil: Jakob Fränkel.

Francisca Solomon și-a propus să ofere o privire de ansamblu asupra conturării și evoluției presei umoristico-satirice publicată în limba idiș în Bucovina, în contextul atmosferei politice a anilor 1930, punând în centrul analizei conținuturile tematice și particularitățile lingvistice ale unor periodice precum „Der Grager” și „Czernowitzer Humentasch. A pirimdike Medizin far Gemietskranke”. Cercetarea a demonstrat faptul că majoritatea acestor publicații au fost tipărite ocazional, cu precădere cu prilejul unor sărbători evreiești (Purim, Pesah, Șavuot), editorii lor propunându-și să destindă cititorii prin abordarea unor subiecte de o complexitate și gravitate diversă, ele fiind prezentate într-o manieră ludică, facilă, necomplicată. Punctarea și sancționarea anumitor comportamente, atitudini ori metehne ale unor figuri binecunoscute în epocă reprezintă o preocupare constantă din partea redactorilor și editorilor acestor periodice, ele îmbrăcând forma unor relatări pline de haz, anecdote sau epigrame. La un nivel profund al interpretării am putut constata faptul că folosirea elementelor care țin de sfera umorului, satirei și ironiei, asociindu-le cu evenimente grave, relevă strategii de supraviețuire complexe izvorâte din dinamica istoriei, reflectând realitățile politice, sociale, economice, culturale și religioase ale epocii. Utilizarea limbii idiș scrisă cu caractere latine, dar și multitudinea preluărilor lexicale din limba germană, constituie o altă caracteristică a publicațiilor anterior amintite, această alegere punând în lumină orientarea identitară a unui important segment din cadrul comunității evreiești din Bucovina către cultura și limba germană. De asemenea, câteva aspecte legate de biografia și activitatea literară și publicistică ale poetului-cântăreț Șimșon Ferșt au fost relevate în cadrul acestei cercetări, ea promițând reevaluarea și completarea stadiului actual al cercetării despre peisajul de expresie idiș din Bucovina și din România cu noi elemente inedite.

În a doua parte a anului 2019 Francisca Solomon s-a ocupat de receptarea și reflectarea conferinței de lingvistică de la Cernăuți din anul 1908 în presa de limbă germană și idiș, consultând și analizând cu precădere periodice care au relatat nemijlocit despre acest eveniment în cursul anului 1908, precum „Czernowitzer Tagblatt” și „Bukowinaer Post”, dar și publicații în care se fac referiri la această conferință, precum „Tshernovitser bleter”, într-o manieră retrospectivă. S-a constatat că o bună parte a periodicelor bucovinene de limbă germană care au prezentat evenimentul în anul 1908, au punctat programul și problematica acestei conferințe de lingvistică dintr-o perspectivă informativă, succintă, îndepărtându-se de discursuri reliefând conținuturi ideologice cu încărcătură națională, reflectând o poziționare simptomatică a majorității evreimii bucovinene, orientată către moștenirea liberalismului austriac, promoare a unui câmp cultural de expresie germană. Spre deosebire de aceste publicații, periodicele idiș apărute îndeosebi după Primul Război Mondial insistă asupra importanței conferinței de lingvistică, subliniind resorturile ideologice care au stat la baza organizării acestui eveniment la Cernăuți.

Stagiile de cercetare și de documentare efectuate în cursul acestei etape – 29.04.-25.05.2019 (Biblioteca Națională a Israelului) și 4.-29.09.2019 (Biblioteca Națională Austriacă) – au contribuit la consolidarea bazei teoretice și metodologice, dar și la completarea bibliografiei cu noi surse primare și secundare care vor fundamenta cercetarea noastră. Rezultatele obținute în urma documentării au fost diseminate în cadrul unor manifestări științifice naționale și internaționale, o parte dintre aceste rezultate fiind reunite în volumele conferințelor.

Ana-Maria Pălimariu

Activitatea de documentare-cercetare a continuat în acest an cu un stagiu în Ierusalim/Israel în perioada 29.04.2019-10.05.2019, unde, la Biblioteca Universității Ebraice din Ierusalim, a fost efectuată o documentare cu privire la operele lui Ițic Manger (1901-1969) și Eliezer Steinbarg (1880-1932), pe de o parte, și o documentare a unor aspecte de ordin istoric, teoretic și metodologic relevante pentru proiectul de cercetare al literaturii și culturii idiș în contextul multicultural bucovinean, pe de altă parte.

Pornind de la cele două mari cadre temporale ale proiectului, în care s-au manifestat evoluții și orientări diferite ale comunităților evreiești din Bucovina: perioada habsburgică (1774-1918) și anii 1918-1945, atenția documentării a fost direcționată în special către aceste două figuri reprezentative ale culturii bucovinene, Eliezer Steinbarg, dar și Ițic Manger, figuri ale căror cariere s-au derulat în a doua perioadă, adică după 1918.

Contextul cultural în care evoluția comunităților evreiești din Bucovina habsburgică se diferențiază de cele din Galiția prin faptul că în primul caz avem de-a face cu un echilibru etnic, astfel încât din perspectivă literară și culturologică fenomenul rolului pe care limba idiș începe să-l joace, îi plasează pe acești autori într-un spațiu de popularitate din ce în ce mai mare și concurând celelalte opțiuni privind limba utilizată, este simptomatic faptul ca de exemplu în anii '30 ai secolului al XX-lea, autorii evrei de limbă germană, cei care deci aleseseră limba și cultura germană ca vehicul al comunicării artistice publice și nu numai, încep să traducă poeziile de limbă idiș ale lui Ițic Manger în limba germană, lucru care nu ar fi putut fi imaginat, de exemplu cu un deceniu în urmă, fenomen, care încă poate fi pus de asemenea și pe seama ascensiunii partidului nazist și pe dezorientarea identitară, pe care o resimte comunitatea germanofonă din Cernăuți.

Cristina Spinei

În această a doua etapă a derulării proiectului, Cristina Spinei a continuat cercetările începute anterior și a purces la o analiză în detaliu a fenomenelor istorice și culturale și a modului în care sunt ele documentate în ziarele de limbă germană din Bucovina, ce vor reprezenta jaloanele pentru studiul contribuțiilor femeilor în spațiul de expresie evreiască din Bucovina. Pe baza fondurilor principale ale publicațiilor de limbă germană care tratează acest subiect, Cristina Spinei a putut lectura critic mai multe volume de studii, înregistra modul diferențiat de redare și interpretare al momentelor istorice, sociale și culturale relevante pentru spațiul idiș de pe scena bucovineană și trasa astfel liniile conducătoare pentru modul de abordare și analiză al capitoulului din volumul colectiv al proiectului ce va fi dedicat acestei teme.

Activitatea de documentare din această perioadă a vizat evaluarea surselor bibliografice cu privire la peisajul jurnalistic de limbă germană relevant pentru cel de expresie evreiască și idiș din Bucovina, identificarea fondului de periodice care urmează să fie prelucrat, dar și stabilirea posibilităților metodologice și de interpretare. Pe această cale s-a pregătit terenul cercetărilor din următoarele luni de desfășurare a proiectului, care vor fi dedicate unei ordonări a publicațiilor ce vor face obiectul analizei și stabilirea tipurilor de discurs „feminin“ ce se conturează din presa vremii în scopul redactării contribuției pentru volumului colectiv.

Totodată, contactele științifice stabilite cu diferiți specialiști în domeniu, nu în ultimul rând la conferințe naționale și internaționale, au contribuit la o privire mai nuanțată asupra temei, la anvizajarea de noi perspective critice și teoretice, cât și la antamarea de noi colaborări și proiecte.

Pe lângă aportul științific și identificarea de noi metode de cercetare, de noi discursuri, Cristina Spinei a participat la mai multe conferințe naționale și internaționale, având astfel ocazia să întâlnească și să interacționeze cu profesioniști din domenii conexe, precum și cu alți colegi de la universități internaționale. Participarea la aceste conferințe i-au oferit șansa să își extindă cunoștințele acumulate despre autori central-europeni, despre cadrul social-istoric al periferiilor Monarhiei habsburgice, despre presa de limbă germană din Bucovina, precum și

despre „împletirile” culturale ale regiunilor respective exemplificate prin texte literare ori publicistice.

Iulia Petrin

După încheierea primei etape a proiectului, în care s-a consultat bibliografia generală cu privire la câmpul cultural bucovinean, rolul jucat de comunitățile evreiești în Bucovina istorică și nu în ultimul rând, importanța culturii idiș în Europa de Est și Centrală, cu precădere în spațiul bucovinean, Iulia Petrin s-a concentrat asupra asociațiilor culturale cernăuțene, care au jucat un rol însemnat în promovarea limbii și culturii idiș. Cele două asociații care s-au remarcat în acest sens au fost „Morgenrojt”, asociație fondată în anul 1908, și „Jüdischer Schulverein”, care a fost înființată în anul 1918.

Iulia Petrin s-a ocupat în special de prima asociație menționată, și anume „Morgenrojt”, a cărei istorie este în strânsă legătură cu cea a mișcării muncitorești din Bucovina, denumită „Bund”. Dacă în primii ani de activitate, „Morgenrojt” nu s-a remarcat printr-o gamă variată de activități, lucrurile aveau să se schimbe începând cu anul 1921, când asociația a înființat prima școală profesională, în care tinerii evrei care dispuneau de mai puține mijloace financiare puteau să beneficieze de cursuri de specialitate gratuite și aveau totodată șansa de a studia în limba idiș. Odată cu trecerea anilor, școala „Morgenrojt” a fost extinsă și a fost construit centrul cultural „Morgenrojt”, în care se desfășurau nenumărate activități culturale, precum conferințe, serate literare, spectacole de teatru, probe muzicale și multe altele. Bogata ofertă culturală era completată de biblioteca și sala de lectură „Vladimir Medem”, în care cei doritori puteau consulta nenumărate cărți și periodice. Nu doar informațiile referitoare la dotarea centrului cultural „Morgenrojt” și la evenimentele desfășurate în cadrul acestuia, ci și mărturiile unor cernăuțeni, care au pășit pragul asociației, au fost luate în considerare. Despre asociație au vorbit Ella Warzmann și Kalman Polgat în *Zwischen Pruth und Jordan*, scriitorul de limbă idiș Josef Burg în povestirea „Am Fenster”, scriitoarea și traducătoarea Edith Silbermann în *Czernowitz – Stadt der Dichter* și Hedwig Brenner în *Mein zwanzigstes Jahrhundert*. Aceste mărturii au întărit presupunerea că „Morgenrojt” și instituțiile afiliate au jucat un rol important în viața culturală locală și au contribuit semnificativ la promovarea limbii și culturii idiș. Un poet cernăuțean a cărui activitate literară a fost promovată în cadrul asociației „Morgenrojt” a fost poetul de limbă germană și idiș Kubi Wohl (1911-1935). La începutul anilor 1930, tânărul Kubi Wohl s-a stabilit în capitala bucovineană, sperând să găsească totodată și recunoaștere ca scriitor.

Inspirat de marii scriitori cernăuțeni de limbă idiș Ițic Manger și Elieser Steinberg și încurajat de poetul și traducătorul Itzhak Paner, Kubi Wohl a început să scrie în limba idiș. Primele sale poezii idiș au fost foarte bine primite în rândul tinerilor muncitori evrei, care se simțeau la rândul lor încurajați de versurile revoluționare ale lui Kubi Wohl. Poeziile sale care îndemneau la lupta împotriva burgheziei și a inegalității sociale au devenit în scurt timp foarte populare în cercurile muncitorești, iar Kubi Wohl însuși participa adesea la întruniri socialiste și comuniste, pentru a-și promova poeziile. Printre cele mai importante merite ale poetului Kubi Wohl au fost promovarea limbii idiș în rândul tinerilor evrei cernăuțeni și contribuția sa la poezia proletară românească din perioada interbelică. Publicațiile cele mai importante care au stat la baza cercetării sunt: Kubi Wohl: *Granitene Strophen will ich erbauen, Obelisk von knirschender Wut. Gedichte und Briefe*. Aachen 2018, Inge Blank: *Kubi Wohl – ein Dichter aus der Bukowina im Spannungsfeld deutscher und jiddischer Kultur*, în: Hans Hecker, Walter Engel (ed.): *Symbiose und Traditionsbruch: deutsch-jüdische Wechselbeziehungen in Ostmittel- und Südosteuropa (19. und 20. Jahrhundert)*. Essen 2003 și Kubi Wohl: *Der Meteor. Erinnerungen, Briefe, Aufzeichnungen, Gedichte*. Israel 1980.

Având în vedere că temele de cercetare abordate până acum au fost asociația culturală „Morgenrojt”, care a activat în cadrul grupării social-democrate „Bund”, și poetul Kubi Wohl, care a fost unul dintre reprezentanții de seamă ai literaturii proletare în România interbelică, consultarea periodicului „Vorwärts” a fost un demers necesar. Iulia Petrin a consultat la

Biblioteca Academiei Române din București anii 1921-1937 ai ziarului „Vorwärts”, organ al Partidului Social-Democrat. În urma acestui stagiu de cercetare au putut fi completate temele descrise anterior și au putut fi aduse informații noi cu privire la oferta culturală idiș din Cernăuți. Cu toate că evenimentele politice locale, dar mai ales internaționale, erau temele cele mai des și mai pe larg dezbătute, unele dezbateri importante pe plan local au fost de asemenea tratate cu multă atenție. O astfel de problemă a fost cea legată de învățământul evreiesc și de confruntările dintre sioniști și bundiști, care susțineau învățământul în limba ebraică, respectiv idiș. Totodată, redactorii ziarului „Vorwärts” au arătat mult interes și pentru evenimentele culturale de seamă ale orașului, multe din ele fiind în strânsă legătură cu literatura sau teatrul de limbă idiș, astfel că lecturile unor autori precum Elieser Steinberg sau Moshe Gross-Zimmermann, spectacolele de teatru ale trupei din Vilna sau ale actriței Sidy Thal, precum și punerile în scenă ale piesei de teatru „Motke Ganev” scrisă de Schalom Asch au fost nu doar o dată promovate în rândurile ziarului. Numeroasele referiri la evenimente literare la care participau scriitorii de limbă idiș și la spectacole de teatru idiș, în care jucau nu doar actori cunoscuți, ci și actori amatori cum ar fi cei din trupa de diletanți ai asociației „Morgenrojt”, au relevat faptul că ziarul „Vorwärts” îndemna cititorii să fie activi nu doar pe plan politic și social, ci să participe în egală măsură la viața culturală a Cernăuțiului, viață culturală în care cultura idiș deținea un rol nu de neglijat.

Cu excepția periodicului „Vorwärts”, care a fost consultat la Biblioteca Academiei Române din București, toate celelalte publicații studiate au fost consultate la Biblioteca Națională a Austriei, Biblioteca Universitară din Viena, Biblioteca de Stat din Bavaria și Biblioteca Institutului pentru cultura și istoria germanilor din sud-estul Europei al Universității Ludwig-Maximillian din München.

ETAPA 3 (ianuarie – noiembrie 2020): Documentare / Analizarea și interpretarea surselor consultate

Conform propunerii de proiect aprobate și planului de realizare, în perioada ianuarie – noiembrie 2020 s-au desfășurat activitățile științifice prevăzute pentru a fi finalizate în cadrul acestei etape, după cum urmează:

Activitatea 1 și 2: Documentarea și analizarea constelației de expresie idiș conturată în Bucovina după anul 1945 și definitivarea materialelor pentru publicare

Au fost analizate și puse în perspectivă momente biografice, literare și artistice reprezentative ale unor autori de limbă idiș (Ițic Manger, Șamșale Ferst, Leibu Levin, Yehuda Eren-Ehrenkranz, Iosel Lerner, Ihil Șraibman ș.a.), activi pe scena literară din Bucovina, care au contribuit la perpetuarea culturii idiș, cu precădere în anii premergători celui de-al Doilea Război Mondial. În această etapă echipa a avut în vedere reunirea rezultatelor obținute de-a lungul tuturor etapelor pentru includerea lor într-un volum colectiv, completând astfel cu elemente noi stadiul actual al cercetării în acest domeniu. A rezultat un număr de nouă studii care au fost publicate în volumul intitulat *Jüdische / Jiddische Kultur in der Bukowina – Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt* (autori: Francisca Solomon, Ana-Maria Pălimariu, Cristina Spinei, Iulia Petrin; Iași / Konstanz: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași / Hartung-Gorre Verlag, 2020, 236 p.), fiind punctate și analizate aspecte care țin de sfera culturală evreiască și de expresie idiș din Bucovina. Volumul a fost publicat la Editura Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași, fiind o coeditare cu editura Hartung-Gorre din Konstanz, o editură prestigioasă din Germania.

Pornind de la momente definitorii și figuri centrale, lucrarea pune în prim-plan această constelație culturală în contextul multiculturalității, multietnicității și multiconfesionalității Bucovinei, cu continuitățile și discontinuitățile sale. În centrul analizei se află studierea perioadei cuprinsă între anii 1918-1945, aceasta reprezentând cadrul temporal în care poate fi documentată o veritabilă efervescență culturală de expresie idiș. Volumul reunește studii

despre cristalizarea atât a literaturii și a presei de limbă idiș, cât și a spectrului cultural idișist (rolul unor asociații, personalități ale vieții politice, religioase și culturale, artiști și creatori populari în promovarea și difuzarea limbii și culturii idiș).

Activitatea de cercetare și de documentare în bibliotecile și arhivele din țară și din străinătate a fost îngreunată de restricțiile instituite în contextul epidemiologic din acest an, astfel că membrii echipei nu au putut efectua o serie de stagii de cercetare și de documentare. De asemenea, diseminarea rezultatelor cercetării în cadrul unor manifestări științifice la care membrii echipei au fost invitați nu s-a putut realiza conform planificării, majoritatea conferințelor și colocviilor fiind anulate sau reprogramate pentru anii 2021 și 2022.

În cadrul unor întâlniri de lucru (organizate în februarie, martie, iulie și septembrie 2020) au fost discutate următoarele aspecte: structura volumului, abordări metodologice și soluții în vederea realizării obiectivelor propuse, în contextul pandemiei COVID-19.

Francisca Solomon

În acest sens, Francisca Solomon a reluat și aprofundat în decursul anului 2020 subiecte precum statutul limbii idiș în context habsburgic și posthabsburgic; presa idiș (îndeosebi presa umoristico-satirică); Nathan Birnbaum și Conferința de lingvistică de la Cernăuți din anul 1908 – prezentarea evenimentului în presa vremii (presa de limbă germană și idiș din Bucovina, pornind de la analiza unor periodice precum „Czernowitzer Allgemeine Zeitung” (1903-1940), „Czernowitzer Tagblatt” (1935-1938), „Ostjüdische Zeitung” (1919-1937), „Tshernovitser bleter” (1929-1937), „Czernowitzer Morgenblatt” (1903-1940) ș.a. În a doua parte a anului 2020, Francisca Solomon a cercetat și documentat biografia și activitatea unor artiști populari precum Șimșon Ferșt, Leib Levin, Bruno Schragger și Yehuda Eren-Ehrenkranz, analizând rolul jucat de aceștia la cultivarea și promovarea limbii și culturii idiș, rezultatele cercetării fiind publicate în volumul colectiv al proiectului.

De asemenea, Francisca Solomon a lucrat la o serie de studii și de recenzii care au fost publicate sau sunt în curs de publicare în diverse reviste și volume din țară și din străinătate, tematica lor fiind în strânsă legătură cu problematica proiectului. Imaginea ștelului bucovinean reflectată în literatura de expresie germană a constituit o constantă preocupare de cercetare. Pornind de la teoriile unor cercetători în domeniul culturologiei, precum Jacques Le Rider, Moritz Csáky și Homi Bhabha, Francisca Solomon a analizat romanul autorului Edgar Hilsenrath, construindu-și interpretarea în jurul ipotezei conform căreia spațiul central-european nu poate fi definit ca o constelație geografică sau politică omogenă și imuabilă. Este binecunoscut faptul că încă din timpurile cele mai străvechi acest spațiu se remarcă printr-o bogată eterogenitate etnică și confesională, marcată de un pluriculturalism în care diferențele nu au putut fi suprimate, în pofida restricțiilor de tot felul venite pe filiera puterii politice, acestea generând, în termenii lui Homi Bhabha, „un al treilea spațiu”, o structură eminentamente polifonică, o zonă a întrepătrunderilor, a contaminărilor reciproce și în același timp a negocierii. Reluând considerațiile lui Bhabha, remarcăm că în cristalizarea lor culturile nu sunt niciodată entități unitare, nici duale, reduse la *sine* sau la *celălalt*, producerea de sensuri are loc în afara granițelor culturale, într-un spațiu intermediar localizat între sistemele referențiale și antagonismele existente. În afară de considerente de ordin geo-politic care au conturat de-a lungul vremii harta central-europeană, putem releva de asemenea importanța percepției individuale asupra compoziției acestui spațiu, ea fiind una extrem de subiectivă, coroborată cu seturi de valori și credințe diferite, cu diverse nivele de educație ori experiențe de viață, generând la nivel imaginar hărți cognitive, oglindind modul de gândire, simțire și înțelegere al celor care le creionează. De regulă, aceste hărți cognitive sunt reprezentări simplificate ale unei realități complexe, modelând spațiul prin proiectarea unor conținuturi bazate pe experiențe proprii.

Ana Maria Pălimariu

În anul 2020, activitatea de documentare-cercetare s-a concretizat într-un stagiul la București, în perioada 9-16.02.2020, în cadrul Bibliotecii Academiei Române în vederea realizării articolelor ulterioare despre presa inter- și postbelică relevantă cu privire la cristalizarea, răspândirea și impactul culturii idiș, fenomen revelator, pentru o contextualizare corectă a fenomenului popularității marilor personalități de limbă idiș din Bucovina (istorică). Au fost consultate acele efective din presa de limbă germană care nu au fost încă digitalizate, precum „Vorwärts” (1912-1937). În continuarea acestei documentări, nu au mai fost realizate deplasări pe fondul pandemiei de SARS COV2, dar activitatea de documentare a continuat în cadrul portalurilor digitale: Ziare și reviste istorice austriece online: ANNO - Austrian Newspapers Online Historische österreichische Zeitungen und Zeitschriften online: http://anno.onb.ac.at/alph_list.htm și a Forumului Digital pentru Europa Centrală și de Est: <https://www.difmoe.eu/d/>

În cadrul acestor portaluri au putut fi consultate următoarele ziare: „Bukowinaer Post” (1893-1914), „Bukowiner Volksblatt” (1908-1912), „Czernowitzer Tagblatt” (1903-1920), „Czernowitzer Allgemeine Zeitung” (1903-1940), „Czernowitzer Morgenblatt” (1903-1940), „Neue Freie Lehrer-Zeitung” (1901-1912), „Neue Jüdische Rundschau” (1926-1930), „Ostjüdische Zeitung” (1919-1937), „Die Volkswehr” (1909-1935), „Das Volk” (1910), „Die Wahrheit” (1907-1914).

Cristina Spinei

În ultima etapă a proiectului, când au fost consultate mai multe periodice tipărite în Bucovina între 1890 și 1940 – „Bukowinaer Post” (1893-1914), „Bukowinaer Volkszeitung” (1929-1937), „Czernowitzer Allgemeine Zeitung” (1903-1940), „Czernowitzer Film-Zeitung. Illustrierte Wochenschrift aller Film- und Kinofreunde” (1928-1934), „Czernowitzer Morgenblatt” (1918-1940), „Vorwärts” (1912-1937), „Ostjüdische Zeitung” (1919-1937) –, Cristina Spinei s-a concentrat asupra investigării începuturilor feminismului conturate prin manifestările jurnalistice ale femeilor bucovinene din constelația evreiască și idiș, ce au constituit din punct de vedere cultural și social un pas important în scopul afirmării acestora. Pornind de la o realitate culturală unică pentru această parte a continentului, și anume însemnătatea presei de limbă germană din Bucovina – un factor formator cu pondere considerabilă în provincia austriacă, dar remanentă și după prăbușirea Monarhiei Habsburgice –, care evidențiază conexiunea specială a populației urbane locale cu zona culturală de limbă germană a Europei Centrale, a putut fi pus în centrul analizei un segment indisolubil al acestei configurații reprezentat de periodicele care promovau limba și cultura idiș.

Pornind așadar de la mult discutatul multiculturalism bucovinean fundamentat pe o eterogenitate lingvistică, etnică, religioasă și socială, atenția s-a concentrat asupra unui studiu de caz ilustrativ pentru acest peisaj și, în același timp, asupra unui deziderat al cercetării, și anume studierea enclavelor de emancipare generate de către și în jurul demersurilor mișcărilor femeilor din ‚câmpul cultural’ idiș și evreiesc din Bucovina, dat fiind că ele au creat – iar apoi au extins – noi realități socio-culturale pentru femei, contribuind în special la cristalizarea unei sfere publice asociate gândirii feministe în capitala Cernăuți/ Czernowitz/ Chernivtsi.

Analiza s-a poziționat la intersecția a două unghiuri de abordare – pe de o parte manifestările mișcărilor femeilor bucovinene la nivelul discursurilor jurnalistice și publice, iar pe de cealaltă activitățile lor practice (înființare de asociații, filantropie, etc.) – pentru a putea arăta astfel modul în care acestea au proliferat demersuri, rezolute și convingătoare în conținut și formă, ce au reușit să se plaseze ferm față de poziționări ideologice congruente și diferențe ideologice, cât și să aibă în vedere linii de demarcare culturală și delimitări naționale. Astfel, a devenit evident că datorită dinamicii de democratizare și modernizare a activităților concrete ale femeilor, mișcările sociale determinate de acestea au câștigat de asemenea în importanță în ceea ce privește pledoaria implicită pentru o mobilizare tot mai mare în largi sectoare ale societății, și a putut fi expus modul în care contribuțiile lor au devenit un câmp de luptă pentru

idei concurențiale ce urmăreau dobândirea de prestigiu social și recunoaștere cultural-artistică. Totodată, investigația a urmărit să demonstreze modul în care contribuțiile femeilor se alăturau unui spațiu public existent, calibrat pe un anumit tip de liberalism austriac ce își propunea, nu în ultimul rând, obținerea unui anumit influențe sociale. Analiza textelor a dezvăluit că departe de a fi periferice, aceste articole sunt esențiale pentru recunoașterea și acceptarea scriiturii feminine și a drepturilor femeilor.

În a doua parte a anului 2020, Cristina Spinei a analizat modul în care Ițic Manger reproporționează o conștiință istorică modernă în *Cartea Raiului. Neasemuita descriere a vieții lui Smul Abe Abervo* prin racordarea de fragmente biblice la un tablou al năruirii lumii evreiești din Europa de Est. *Cartea Raiului* este publicată în 1939 (chiar înainte de declanșarea invaziei germane în Polonia, întreaga primă ediție fiind distrusă, doar câteva exemplare ajung în Statele Unite), și prezintă o redimensionare a paradisiului ca spațiu în mare parte idealizat unde se întâlnesc mai multe generații, autorul făcând ca gravitatea subiectului să fie înlocuită de propensiunea spre fantastic ori fabulos.

Stagiile de cercetare și documentare absolvite la Biblioteca Academiei Române din București (24 februarie – 8 martie 2020 și 20 – 27 septembrie 2020) au fost esențiale pentru completarea materialului bibliografic cu noi surse care au fost prelucrate în articolele publicate. Ca urmare a situației actuale și a perioadei de alertă instituite, diseminarea rezultatelor cercetării în cadrul unor manifestări științifice naționale și internaționale nu a mai fost posibilă, acestea fiind amânate pentru anul 2021, respectiv 2022.

Julia Petrin

În această etapă a proiectului, Julia Petrin a continuat cercetările începute în anul 2019, care s-au concentrat în special asupra asociațiilor cernăuțene și a presei de limbă germană care au contribuit la diseminarea limbii și culturii idiș în spațiul cernăuțean în prima jumătate a secolului XX.

Astfel, în urma stagiului de cercetare din anul 2019 la Biblioteca Academiei Române din București, în care a fost consultat ziarul „Vorwärts” (anii 1921-1937), Julia Petrin a adunat materiale relevante despre ziarul cernăuțean. S-a constatat în special accentul pus de acesta asupra importanței cunoașterii limbii idiș, dar și asupra numeroaselor evenimente literare și culturale, în care au participat personalități idiș importante pe plan local și nu numai. În luna martie a anului curent ar fi trebuit să aibă loc participarea la conferința „Pensée démocratique et conceptions socio-économiques pendant l’entredeux-guerres: importance et conséquences d’un débat sociétal majeur en Allemagne, en France, en Angleterre et en Europe centrale” din Metz, Franța, cu lucrarea „Jiddische Bildung und Kultur in der Czernowitzer sozialdemokratischen Zeitung *Vorwärts*” (română: Educația și cultura idiș în ziarul cernăuțean social-democrat *Vorwärts*). Evenimentul a fost anulat din cauza restricțiilor impuse de pandemia COVID-19.

În a treia etapă a derulării proiectului a fost planificată publicarea unui volum care să cuprindă o critică analitică a stadiului de cercetare actual. Pentru volumul „Jüdische / Jiddische Kultur in der Bukowina – Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt“ au fost redactate trei lucrări, care redau momente culturale importante din spațiul idiș bucovinean. Pentru realizarea acestui lucru au fost lecturate materialele adunate în urma stagiului de cercetare de la Biblioteca Academiei Române din București, dar și numeroasele materiale consultate în anul 2019 la Biblioteca Națională a Austriei, Biblioteca Universitară din Viena, Biblioteca de Stat din Bavaria și Biblioteca Institutului pentru cultura și istoria germanilor din sud-estul Europei al Universității Ludwig-Maximillian din München.

Primul articol are titlul „Der Jüdische Schulverein für die Bukowina“ – eine „Sammelstelle jüdischer Intellektuellen“ (română: „Der Jüdische Schulverein für die Bukowina“ – loc de adunare a intelectualilor evrei) și face referire la asociația cernăuțeană „Der Jüdische Schulverein für die Bukowina“, cunoscută și sub denumirea de „Jiddischer Schulverein“ (idiș: yidisher shulfarayn) și „Jüdischer Schulverein“. Asociația înființată în anul 1919 avea ca scop

promovarea limbii de predare idiș și a culturii idiș, înființarea de școli evreiești și lupta împotriva asimilării. Pe lângă o activitate didactică intensă, asociația organiza anual tabere de vară pentru copii, conferințe și nenumărate evenimente culturale și literare, dar și piese de teatru. Având ca figură centrală pe poetul și fabulistul evreu din Basarabia Eliezer Steinberg, asociația a jucat un rol important în viața mai multor personalități cernăuțene cum ar fi Arthur Kolnik, Josef Burg, Izchak Singer sau Ițic Manger.

O altă temă abordată a fost presa de limbă germană din Cernăuți, și anume ziarul „Vorwärts”, organ al Partidului Social-Democrat. Lucrarea „Jiddische Bildung und Kultur in der Czernowitzer sozialdemokratischen Zeitung *Vorwärts*” se axează pe rolul jucat de ziar în promovarea limbii idiș în școlile cernăuțene, dar și a culturii idiș în orașul Cernăuți. Astfel, pe lângă teme de importanță locală, adresate în mare parte clasei muncitorești, ziarul informa cititorii și cu privire la dezbaterile locale referitoare la educația tinerilor evrei. În același timp, cititorii puteau găsi articole bine documentate despre operele unor scriitori idiș importanți și erau la curent cu evenimentele culturale ale capitalei bucovinene.

Al treilea text redactat pentru volumul „Jüdische / Jiddische Kultur in der Bukowina – Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt“ tratează viața și opera poetului Kubi Wohl, care a trăit în perioada 1911-1935. Deși Wohl provenea dintr-o familie înstărită, tinerețea lui a fost marcată de greutăți financiare, ceea ce a făcut ca Wohl să se regăsească în ideile și valorile promovate de socialism. Cu toate că primele sale încercări literare au fost în limba germană, poetul, inspirat de marii scriitori cernăuțeni de limbă idiș Ițic Manger și Elieser Steinberg, a optat ulterior pentru limba idiș, ceea ce a dus la o mai mare recunoaștere pe plan local. Poeziile sale abordau teme relevante pentru viața evreilor provenind din rândurile proletariatului, cum ar fi lipsa locurilor de muncă, foamea sau inegalitățile sociale și au devenit în scurt timp foarte populare în rândul cercurilor muncitorești. În ciuda faptului că Wohl a activat puțin timp pe scena literară, el a avut o influență majoră asupra liricii proletare din România interbelică.

DISEMINARE / Prezentarea și discutarea rezultatelor cercetării în cadrul unor colocvii, simpozioane și conferințe naționale/internaționale:

Dr. Francisca Solomon

- 25.-27.11.2020: Abschiedskonferenz des Doktoratskollegs Galizien und sein multikulturelles Erbe; Universität Wien, Viena, Austria (conferință online).
Titlul comunicării: Die heilende Kraft der Sprache – Jiddisch als identitätsstiftendes Vehikel zur Bewahrung des „Bukowinertums“ nach den Gewalttaten des Zweiten Weltkrieges.
- 24.-26.10.2019: Literatur und Sprache im südosteuropäischen Raum; Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, România.
Titlul comunicării: Zur Bedeutung des Jahres 1908 in der Kulturgeschichte der jiddischsprachigen Bukowina.
- 24.-26.09.2019: Zukunft der Sprache, Zukunft der Nation; Universität Augsburg, Augsburg, Germania.
Titlul comunicării: Die Czernowitzer Sprachkonferenz und ihre Darstellung in bukowinischen deutschsprachigen und jiddischsprachigen Periodika. Habsburgische und posthabsburgische Pressediskurse.
- 15.-18.09.2019: XXII. Symposium für Jiddische Studien in Deutschland; Universität Trier, Germania.
Titlul comunicării: Humor und Satire als Lebenshilfe in trüben Zeiten. Jiddischsprachige humoristisch-satirische Periodika in der Bukowina Anfang der 1930er Jahre.

- 5.-6.04.2019: Terra Iudaica. Perspective literare, culturale și istorice asupra constelației evreiești din Bucovina și Galiția; Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, România.
Titlul comunicării: Umor și satiră în vremuri de restriște. Periodice umoristice de limbă idiș publicate în Bucovina posthabsburgică.

Dr. Ana-Maria Pălimariu

- 24.09.2019: Antisemitismus in Mittel- und Osteuropa: Ursachen, Auswirkungen, Kontinuitäten, Vergleiche; Universitatea Carolină, Praga, Cehia.
Titlul comunicării: „Niemandland”: Elieser Steinbarg und Itzik Manger, nach und weg aus Czernowitz.
- 5.-6.04.2019: Terra Iudaica. Perspective literare, culturale și istorice asupra constelației evreiești din Bucovina și Galiția; Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, România.
Titlul comunicării: „Simbioză” culturală germano-evreiască-românească în traduceri ale baladelor lui Ițic Manger.

Dr. Cristina Spinei

- 31.10.-1.11.2019: Mit den Augen des Sprechers betrachtet. Dritte internationale multidisziplinäre Konferenz des Departments für Germanische Sprachen und Literaturen, Universitatea din București, România.
Titlul comunicării: Mit Kinderaugen den Schmerz zur Sprache bringen. Zu Liliana Corobcas *Der erste Horizont meines Lebens*.
- 24.-26.10.2019: Literatur und Sprache im südosteuropäischen Raum; Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, România.
Titlul comunicării: „Im Zeichen der Krankheit: Der Wert der Exterritorialität in Bezug auf Rumänen, Juden und Deutsche in Cătălin Dorian Florescu Roman *Der Mann, der das Glück bringt*“.
- 25.-28.06.2019: Third Annual Memory Studies Association Conference, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, Spania.
Titlul comunicării: Memory of the Everyday Life: Newspaper Advertisements in the Habsburg Bukovina as Reflector of a Pluricultural Society.
- 12.-14.04.2019: BASEES conference, University of Cambridge, Cambridge, UK.
Titlul comunicării: Narratives of Jewish Life on the Threshold of a New World: A View of Irony in Sholem Aleichem’s Texts.
- 5.-6.04.2019: Terra Iudaica. Perspective literare, culturale și istorice asupra constelației evreiești din Bucovina și Galiția; Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, România.
Titlul comunicării: Jocul de-a copilăria și scena măcelului. *Cartea Raiului* de Ițic Manger.

Drd. Iulia Petrin

- 22-24.10.2020: Conferința tinerilor cercetători în filologie „Noi direcții și perspective metodologice în studiile lingvistice și literare”, Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, România.
Titlul comunicării: Von der Bourgeoise zum Proletariat. Die soziale Mission der Dichtung Kubi Wohls (1911-1935)
- 10-11.07.2020: Conferința Internațională „Metaforă, spațialitate, discurs”, Universitatea Ovidius din Constanța, România.
Titlul comunicării: Jiddische Bildung und Kultur in der Czernowitzer sozialdemokratischen Zeitung „Vorwärts”.

- 24.-26.10.2019: Literatur und Sprache im südosteuropäischen Raum; Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, România.
Titlul comunicării: „So will ich erwecken die Brüder zum Kampf”. Kubi Wohls Lyrik und die jüdische Arbeiterschaft im Czernowitz der Zwischenkriegszeit.
- 5.-6.04.2019: Terra Iudaica. Perspective literare, culturale și istorice asupra constelației evreiești din Bucovina și Galiția; Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, România.
Titlul comunicării: „O stea călăuzitoare pentru tineretul evreiesc”. Importanța culturală a asociației cernăuțene „Morgenrojt”.

STAGII DE CERCETARE / DOCUMENTARE:

Dr. Francisca Solomon

- 4.-29.09.2019: stagiul de cercetare și de documentare la Biblioteca Națională a Austriei, Viena (Austria).
- 29.04.-25.05.2019: stagiul de cercetare și de documentare la Biblioteca Națională a Israelului, Ierusalim (Israel).
- 11.11.-17.11.2018: stagiul de cercetare și de documentare la Biblioteca Academiei Române, București (România).

Dr. Ana-Maria Pălimariu

- 9-16.02.2020: stagiul de cercetare și de documentare la Biblioteca Academiei Române, București (România).
- 29.04.2019-10.05.2019: stagiul de cercetare și de documentare la Biblioteca Națională a Israelului, Ierusalim (Israel).
- 18.11.-21.11.2018: stagiul de cercetare și de documentare la Biblioteca Academiei Române, București (România).

Dr. Cristina Spinei

- 20.-27.09.2020: stagiul de cercetare și de documentare la Biblioteca Academiei Române, București (România).
- 24.02.-8.03.2020: stagiul de cercetare și de documentare la Biblioteca Academiei Române, București (România).

Drd. Iulia Petrin

- 25.-28.09.2019: stagiul de cercetare și de documentare la Biblioteca Academiei Române, București (România).

PUBLICAȚII:

- Francisca Solomon, Ana Maria Pălimariu, Cristina Spinei, Iulia Petrin: Jüdische / Jiddische Kultur in der Bukowina. Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt, Iași / Konstanz 2020, 236 p.
- Francisca Solomon: Bukovina's Yiddish Landscape in Habsburg and Post-Habsburg Context: Historical, Cultural, and Literary Interrelations. In: Magdalena Baran-Szołtys/Jagoda Wierzejska (eds.): Continuities and Discontinuities of the Habsburg Legacy in East-Central European Discourses since 1918, Göttingen 2020, 97-113.
- Francisca Solomon: Humor und Satire als Lebenshilfe in trüben Zeiten. Jiddischsprachige humoristisch-satirische Periodika in der Bukowina. In: Francisca Solomon / Ion Lihaciu (eds.): Terra Iudaica. Literarische, kulturelle und historische Perspektiven auf das Judentum in der Bukowina und in Galizien. / Literary, cultural and historical perspectives on Bukovinian and Galician Jewry [Jassyer Beiträge zur Germanistik XXIII], Konstanz 2020, 345-361.

- Francisca Solomon: Zur Bedeutung des Jahres 1908 in der Kulturgeschichte der jiddischsprachigen Bukowina. In: Maria Sass (ed.): Germanistische Beiträge 46, Sibiu, 2020, 253-267.
- Francisca Solomon: Ein Streifzug durch die jiddische Bukowina. In: Francisca Solomon, Ana Maria Pălimariu, Cristina Spinei, Iulia Petrin: Jüdische / Jiddische Kultur in der Bukowina. Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt, Iași / Konstanz 2020, 9-55.
- Francisca Solomon: Volkskünstler und Rezipienten als wichtige Vermittler jiddischer Sprache und Kultur in der Bukowina. In: Francisca Solomon, Ana Maria Pălimariu, Cristina Spinei, Iulia Petrin: Jüdische / Jiddische Kultur in der Bukowina. Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt, Iași / Konstanz 2020, 117-162.
- Francisca Solomon: Lumea ștetlului bucovinean ca microcosmos al pluriculturalității est-europene în romanul „Die Abenteuer des Ruben Jablonsky”. In: Carol Iancu: Evreii din Hârlău și împrejurimi. Istorie și memorie, Iași 2021 (în curs de publicare).
- Francisca Solomon: Umor și satiră în vremuri de restriște. Periodice umoristice publicate în Bucovina posthabsburgică în limba idiș. In: Silviu Sanie / Dumitru Vitcu (eds.): Studia Historiae Iudaeorum Romaniae XIV, Iași (în curs de publicare).
- Ana Maria Pălimariu: Itzik Mangers Jiddischland. Jüdisch/Jiddisch als Sprachmanifest. In: Francisca Solomon / Ion Lihaciu (eds.): Terra Iudaica. Literarische, kulturelle und historische Perspektiven auf das Judentum in der Bukowina und in Galizien. / Literary, cultural and historical perspectives on Bukovinian and Galician Jewry [Jassyer Beiträge zur Germanistik XXIII], Konstanz 2020, 329-344.
- Ana Maria Pălimariu: Dichter jiddischer Sprache aus der Bukowina: Elieser Steinberg, Itzik Manger, Josef Burg. In: Francisca Solomon, Ana Maria Pălimariu, Cristina Spinei, Iulia Petrin: Jüdische / Jiddische Kultur in der Bukowina. Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt, Iași / Konstanz 2020, 181-200.
- Ana Maria Pălimariu: Die erste jüdische Sprachkonferenz im Jahre 1908 und ihre Folgen in der deutschsprachigen Presse. In: Francisca Solomon, Ana Maria Pălimariu, Cristina Spinei, Iulia Petrin: Jüdische / Jiddische Kultur in der Bukowina. Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt, Iași / Konstanz 2020, 57-73.
- Cristina Spinei: Book review: Andrea Bánffy-Benedek, Gisella Boszák, Szabolcs János, Ágota Nagy (Hg.): Netzwerke und Transferprozesse. Studien aus dem Bereich der Germanistik. Beiträge der VII. Internationalen Germanistentagung an der Christlichen Universität Partium/ Großwardein/ Nagyvárad/ Oradea, 8.–9. September 2016 [Großwardeiner Beiträge zur Germanistik, Schriftenreihe des Lehrstuhls für Germanistik der Christlichen Universität Partium, Band 14), 2018, 504 p. In: Ana-Maria Pălimariu / Wolfgang Müller-Funk (eds.): Narrative des Peripheren in posthabsburgischen Literaturen des zentral(ost)europäischen Raums. [Jassyer Beiträge zur Germanistik XXII]. Iași / Konstanz 2019, 253-256.
- Cristina Spinei: Orchestrating Childhood and Darkness: On *The Book of Paradise* by Itzik Manger. In: Francisca Solomon / Ion Lihaciu (eds.): Terra Iudaica. Literarische, kulturelle und historische Perspektiven auf das Judentum in der Bukowina und in Galizien / Literary, cultural and historical Perspectives on Bukovinian and Galician Jewry. [Jassyer Beiträge zur Germanistik XXIII]. Konstanz 2020, 315-329.

- Cristina Spinei: Auf dem Weg zur Gleichberechtigung: Kampfgeist, fragmentierte Loyalitäten und brüchige Identitäten in den Texten schreibender Frauen aus der Bukowina. In: Francisca Solomon, Ana-Maria Pălimariu, Cristina Spinei, Iulia Petrin: Jüdische / Jiddische Kultur in der Bukowina – Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt. Iași / Konstanz 2020, 75-99.
- Cristina Spinei: Itzik Mangers Arbeit am Kindheitsmythos in *Das Buch vom Paradies*. In: Francisca Solomon, Ana-Maria Pălimariu, Cristina Spinei, Iulia Petrin: Jüdische/ Jiddische Kultur in der Bukowina – Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt. Iași / Konstanz 2020, 201-224.
- Iulia Petrin: „Ein Leitstern für die jüdische Jugend“. Zur kulturellen Bedeutung des Czernowitzer Vereins „Morgenrojt“. In: Francisca Solomon / Ion Lihaciu (eds.): Terra Judaica. Literarische, kulturelle und historische Perspektiven auf das Judentum in der Bukowina und in Galizien / Literary, cultural and historical Perspectives on Bukovinian and Galician Jewry. [Jassyer Beiträge zur Germanistik XXIII]. Konstanz 2020, 149-158.
- Iulia Petrin: „Der Jüdische Schulverein für die Bukowina“ – eine „Sammelstelle jüdischer Intellektuellen“. In: Francisca Solomon, Ana-Maria Pălimariu, Cristina Spinei, Iulia Petrin: Jüdische / Jiddische Kultur in der Bukowina – Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt. Iași / Konstanz 2020, 101-115.
- Iulia Petrin: Jiddische Bildung und Kultur in der Czernowitzer sozialdemokratischen Zeitung *Vorwärts*. In: Francisca Solomon, Ana-Maria Pălimariu, Cristina Spinei, Iulia Petrin: Jüdische / Jiddische Kultur in der Bukowina – Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt. Iași / Konstanz 2020, 163-179.
- Iulia Petrin: „So will ich erwecken die Brüder zum Kampf.“ Kubi Wohls Lyrik und die jüdische Arbeiterschaft im Czernowitz der Zwischenkriegszeit. In: Francisca Solomon, Ana-Maria Pălimariu, Cristina Spinei, Iulia Petrin: Jüdische / Jiddische Kultur in der Bukowina – Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt. Iași / Konstanz 2020, 225-235.
- Iulia Petrin: „O stea călăuzitoare pentru tineretul evreiesc.“ Importanța culturală a asociației cernăuțene „Morgenrojt“. In: Silviu Sanie / Dumitru Vitcu (eds.): Studia Historiae Iudaeorum Romaniae XIV (în curs de publicare).

27.11.2020

Pentru conformitate
Director de proiect,
Lect. dr. Francisca Solomon